

LATVIJAS ILGTERMIŅA ATTĪSTĪBAS STRATĒGIJA UN STRATĒGISKĀ KOMUNIKĀCIJA COVID-19 KRĪZES ĒNĀ

Gatis Krūmiņš
gatis.krums@gmail.com

Atslēgas vārdi: ilgtermiņa attīstības stratēģija, stratēģiskā komunikācija, Covid-19

Ilgtermiņa stratēģijas jautājums parasti īpaši aktuāls kļūst krīzes situācijās, un tā tas ir arī šobrīd, kad ierasto lietu kārtību gan pasaulē, gan arī Latvijā ir sašūpojusi Covid-19 pandēmija. Pēc Latvijas kļūšanas par ES (Eiropas Savienība) un NATO (Ziemeļatlantijas līguma organizācija) dalībvalsti ilgtermiņa stratēģijas kontekstā ir iestājies atslābums, kas negatīvi ietekmē valsts attīstību un krīzes situācijā pieņemto lēmumu kvalitāti. Skaidri stratēģiskie mērķi, kurus zina un kuriem tic gan augstākā politiskā vadība, gan sabiedrība kopumā, ļautu pārvarēt kārdinājumu ilgtermiņa izaugsmi un labklājību iemainīt pret īstermiņa ieguvumiem. Jau tuvākajā nākotnē ir nepieciešams integrēt mērķtiecīgu valsts ilgtermiņa stratēģiju un stratēģisko komunikāciju, kā arī stiprināt ilgtermiņa domāšanas kultūru. No valsts pārvaldības viedokļa, īstenojot nākotnes stratēģiju, liels izaicinājums būs esošās vērtību sistēmas saglabāšana. Izšķiroši svarīga šajā situācijā būs valsts stratēģiskā komunikācija — kāds darbību kopums tiks īstenots un kādā vērtību sistēmā tas tiks pamatots.

Šajā rakstā ir analizēti piemēri gan no Latvijas nesenās vēstures, gan mūsdienu perspektīvas. Ir analizētas vairākas 2020. gada otrajā pusē īstenotas sabiedrības aptaujas, identificējot sabiedrības attieksmi gan jautājumos, kas ir saistīti ar valsts ilgtermiņa stratēģiju, gan arī spēju pārvarēt krīzes situācijas. Šī pieeja ļauj uz ilgtermiņa perspektīvu pāraudzīties caur pēdējā gada aktualitāti — Covid-19 pandēmiju un tās pirmajām radītājām sekām.

Ilgtermiņa stratēģija un stratēģiskā komunikācija

Ilgtermiņa stratēģija un vērtības

Katrai sabiedrību apvienojošai valstij ir savi mērķi. Tie vienmēr ir bijuši cieši saistīti ar vērtībām, vērtību sistēmu, ko definējusi tābrīža valsts politiskā vara un tās atbalstī-

tāji. Dažādos vēsturiskajos posmos vērtības un no tām izrietošie stratēģiskie mērķi ir bijuši atšķirīgi,¹ bieži saistīti ar teritoriālu ekspansiju, politiskās varas centieniem sabiedrību un apkārtni kontrolēt vai pārveidot pēc saviem ieskatiem, un bieži ceļš uz stratēģisku mērķu sasniegšanu ir ticis īstenots, nerēķinoties ar negatīvu ilgtermiņa ietekmi,

kādu šāda politika atstāj uz sabiedrību, atsevišķām tās grupām vai indivīdiem, vai konkrētām teritorijām ģeogrāfiskā izpratnē². Pēc Otrā pasaules kara beigām (1945. gads) Eiropas politikajā un kultūras telpā (ar to domājot mūsdienu Eiropas Savienību) ir notikusi būtiska vērtību pārveide. Par centrālo vērtību elementu ir kļuvis cilvēks kā indivīds ar tiesībām uz cieņu un brīvību, un kā sabiedrību raksturojoši elementi tiek uzsvērti: atvērtība, iecietība, taisnīgums un solidaritāte, demokrātiska procesu pārvaldība. Pēc Otrā pasaules kara Rietumeiropā iesākās jaunās vērtībās balstīti saimnieciskas un politiskas integrācijas procesi, līdztekus, apvienojoties ar ASV (Amerikas Savienotās Valstis) un Kanādu, tika veidota kolektīvās drošības sistēma militārajā jomā. Pēc PSRS (Padomju Sociālistisko Republiku Savienība) veidotās, komunistiskajā ideoloģijā balstītās sistēmas sabrukuma iespēja pievienoties Eiropas telpai parādījās virknei valstu, arī Latvijai. Išā laikā transformējot valsts pārvaldību un ekonomiku, Latvija kļuva gan par ES, gan NATO dalībvalsti (2004. gads). Pievienošanās ES un NATO nozīmēja ne tikai dažādu tehnisku kritēriju izpildīšanu, bet lielā mērā arī iepriekšējās desmitgadēs veidotās Eiropas vērtību sistēmas pieņemšanu un pārņemšanu.

Uz cilvēku kā indivīdu orientēta vērtību sistēma ir samērā jauna un trausla arī Eiropas kopējā kontekstā. Daudzos jautājumos tas ir prasījis un joprojām prasa izpratnes un pieejas maiņu. Deklarētie principi ne vienmēr praksē ir īstenojami, īpaši attiecībās ar citām valstīm un reģioniem. Citviet pasaulē joprojām tiek piedāvātas ievērojami atšķirīgas vērtību sistēmas, kas ir orientētas uz autoritārām vai totalitārām pārvaldības formām, individuālā ignorēšanu un pakārtošanu abstraktām kolektīvām (faktiski pie varas esošās elites) interesēm, noteiktas ideoloģijas vai reliģijas uzspiešanu sabiedrībai. Šo vērtību sistēmu nesēju ietekme ģeopolitiskā kontekstā aug, savukārt Eiropas ietekme — turpina samazināties. Nav skaidrs, kādu vē-

tību sistēmu pozicionējumu nākotnē izvēlēsies tādi globālās pasaules reģioni kā Āfrika un Dienvidamerika.

Covid-19 pandēmija ir radījusi jaunu situāciju un vēl vairāk palielinājusi nākotnes nenoteiktību. Bez medicīniskiem, sociālekonomiskiem un cita veida izaicinājumiem tā jau šobrīd no sabiedrības prasa individuālo tiesību sašaurināšanu kolektīva mērķa vārdā. Covid-19 pandēmija ir radījusi bezprecedenta fenomenu Eiropas Savienības un arī Latvijas nesenaajā vēsturē — katra cilvēka intereses un tiesības tiek uzskatāmi vairāk pakārtotas sabiedrības kopējām interesēm un labumam. Tas ir jautājums ne tikai par juridisko ietvaru, bet arī par eiropiskajām vērtībām kopumā un iespējamu indivīda un kolektīvo interešu līdzsvara pārskatīšanu nākotnē jeb jaunu sabiedrisko līgumu. Šībrīža Eiropas tiesiskais regulējums izrādījies bremsējošs saistībā ar digitālajām inovācijām, kas tiek lietotas, lai ierobežotu Covid-19 izplatību. Valstis ārpus Eiropas, kas mazāk ievēro personas datu aizsardzību, dažādu tehnoloģisku risinājumu ieviešana ir izrādījusies vienkāršāka. Kopumā var paredzēt, ka jau tuvā nākotnē globālā privātuma jēdziens kā tāds iegūs jaunu ietvaru. Virkne ekspertu, piemēram, NATO Stratēģiskās komunikācijas izcilības centra direktors Jānis Sārts, jau pirms Covid-19 parādīšanās ir norādījuši, ka digitālajā laikmetā priekšrocības būs tām pārvaldības formām, kas privātos datus izmantos savās interesēs, nevis atbalstīs privāto datu aizsardzību³.

No valsts pārvaldības viedokļa liels izaicinājums būs esošās vērtību sistēmas saglabāšana, īstenojot nākotnes stratēģiju. Izšķiroši svarīga šajā situācijā būs valsts stratēģiskā komunikācija — kāds darbību kopums tiks īstenots un kādā vērtību ietvarā tas tiks pamatots.

Stratēģiskā komunikācija

Komunikācijas loma pēdējās desmitgadēs ir būtiski pieaugusi. To ir ietekmējis

vairāku faktoru kopums, un tie ir saistīti gan ar tehnoloģiju attīstību, gan cilvēku paradumu maiņu. Strauji pieaug pieejamās informācijas apjoms un informācijas aprites temps un vienlaikus paplašinās informatīvā telpa. Dažādojoties informācijas iegūšanas alternatīvām, informatīvā telpa kļūst sadrumstalotāka un mērķauditorijas sasniegšana sarežģītāka. Mediji kļūst dažādāki, un arvien vairāk atšķiras dažādu sabiedrības grupu mediju patēriņa paradumi. Situāciju vairāk sāk ietekmēt dažādu digitālo tehnoloģiju, arī mākslīgā intelekta strauji pieaugoša izmantošana komunikācijā. Arvien biežāk attālinātas sarunas (komunikācijas) partneris ir nevis dzīvs cilvēks, bet gan robots.

Mūsdienās nopietnus komunikācijas efektus sasniegt īstermiņā ir sarežģīti, īpaši, ja ir nepieciešama sabiedrības mobilizēšana vai mērķis ir panākt būtisku attieksmes vai rīcības maiņu.

Stratēģiskā komunikācija mūsdienīgā izpratnē ir darbību kopums, kas vērsts uz ilgtermiņa mērķu sasniegšanu. Tas ir darbību, to interpretāciju un mērķtiecīgu komunikācijas iniciatīvu kopums. Pamatā tas ir darbs ar sabiedrību kā mērķauditoriju, ietekmējot sabiedrības kopējo, kā arī atsevišķu tās grupu attieksmi un rīcību, nepieciešamības gadījumā cenšoties tās korigēt vai ietekmēt. Stratēģiskā komunikācija ir daļa no ilgtermiņa stratēģijas. Tā ir rīcība, nevis tikai informēšana. Stratēģiskā komunikācija nav iespējama bez noteiktas, skaidras vērtību sistēmas, kas ir gan īstenotās stratēģijas, gan stratēģiskās komunikācijas pamats. Vērtību sistēma ir gan stratēģisko naratīvu⁴, gan vēstījumu ideoloģiskais pamats⁵.

Stratēģiskās komunikācijas ilgtermiņa mērķi var būt saistīti gan ar plānotu (definētu) pārmaiņu mērķtiecīgu īstenošanu, gan ar esošās situācijas *status quo* uzturēšanu (iepriekš sasniegto un tā nostiprināšanu). *Status quo* bieži saistīts ar konkrētu vērtību kā politiskās sistēmas pamata uzturēšanu (piemēram, demokrātija ES kontekstā) vai

drošības, teritoriālas neaizskaramības faktoriem (NATO kolektīvās drošības sistēma). Stratēģiskā komunikācija kā pārmaiņu demonstrēšana var izpausties dažādos virzienos. Piemēram, tiek deklarēta valsts militāro spēju palielināšana un tiek palielināts militārais budžets (konkrēta rīcība, kas apstiprina deklarēto).

Stratēģiskās komunikācijas mērķu sasniegšanas priekšnosacījums ir vārdu un darbu saskaņa. Konkrētam, pieteiktam stratēģiskam mērķim ir jāseko konkrētai rīcībai, kas apstiprina iepriekš definēto. Šeit var atkārtot minēto piemēru par militāro spēju palielināšanu un militāro budžetu. KNAB (Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs) izveide bija konkrēta rīcība, kas sekoja korupcijas apkarošanas kā stratēģiskas problēmas pieteikšanai. Ja komunikācijai neseko rīcība, efekts var būt pretējs. Sabiedrība un specifiskas mērķa grupas vairs neuztver problēmas nozīmīgumu. Latvijas kontekstā kā piemēru var minēt augstāko izglītību. No rīcībpolitikas puses ilgstoši nebija skaidru signālu, ka joma ir nozīmīga, bez tam augstāko amatpersonu vēstījumi par jomu sabiedrībai, kā arī kopējais noskaņojums mediju telpā ilgstoši bija izteikti negatīvi, piemēram: augstākā izglītība nav konkurētspējīga, augstskolas nav starptautiskajos reitingos, Latvijā ir par daudz augstskolu, pārvaldības modelis nav efektīvs utt. Arī augstākās izglītības iestāžu vadības komunikācija daudz lielākā mērā ir bijusi vērsta uz nepietiekamu finansējumu, nevis nākotnes un attīstības jautājumiem. Tā dēļ sabiedrība kopumā šo sektoru (atšķirībā no zinātnes) neuztver kā nozīmīgu valsts ilgtermiņa attīstības faktoru.⁶

Stratēģiskās komunikācijas mērķu sasniegšanā būtiski ir panākt indivīda, kā arī mazāku vai lielāku sociālo grupu mijiedarbību ar vidi. Fiziskās vides maiņa (sociālā telpa, tostarp ēkas un telpas, to dizains un funkcionalitāte, citi elementi) var būtiski mainīt sabiedrības uzvedības modeļus.

Kā vēsturisku piemēru (ar negatīvu efektu) var minēt PSRS okupācijas režīma laikā Latvijā vienlaikus īstenoto viensētu iznīcināšanas programmu un lauku ciematu, daudzdzīvokļu māju būvniecību (20. gadsimta 50.–70. gadi). Šāda politika veicināja izmaiņas arī darba kultūrā, lielāku kolektīvā dominēšanu pār individuālo, tostarp individuālās atbildības līmeņa par darba rezultātu pazemināšanos.

Stratēģiskās komunikācijas pieejas ļauj labāk pārvarēt izaicinājumus, kas ir saistīti ar krīzēm un to radītajiem mainīgajiem apstākļiem. Ilgtermiņa perspektīva un kopīgi mērķi, kuriem sabiedrība tic (ir noticejusi), spēj mobilizēt sabiedrību, motivē to būt solidarākai, vienotākai un rada priekšnoteikumus aktīvākai līdzdalībai. Skaidri ilgtermiņa mērķi (stratēģija) lēmumu pieņēmējiem ļauj pieņemt izsvērtākus lēmumus, tos izskaidrot sabiedrībai un vieglāk panākt nepieciešamo rīcības maiņu, krīzes situāciju iespēju robežās vairāk izmantot kā papildu iespēju stratēģisku mērķu sasniegšanai. Šādi piemēri ir gan Latvijas, gan pasaules vēsturē. Latvijas neatkarība tika iegūta laikā, kad plosījās Pirmais pasaules karš un teritorija bija izpostīta. Neatkarība tika atjaunota laikā, kad PSRS bija nonākusi smagā sociāl-ekonomiskā krīzē. Arī šobrīd ir pavēries jaunu iespēju logs, piemēram, Covid-19 krīzes pārvarēšanas finanšu instrumentus saistīt ar ilgtermiņa stratēģiskajiem mērķiem un šo instrumentu izmantošanu pamatot ar stratēģiskās komunikācijas pieejām — kā rīcību, kas balstīta konkrētās vērtībās.

Latvijas ilgtermiņa stratēģija: vēsturisks ieskats kopš neatkarības atjaunošanas

Latvijas valsts nevar lepoties ar ilgstošu vēsturisko pieredzi savas ilgtermiņa stratēģijas īstenošanā. Tāpat Latvijas sabiedrības vēsturiskā atmiņa un procesu vadīšanas kultūra ilgstoši nav bijusi orientēta uz tādu ilgtermiņa stratēģiju, kuras pamatā būtu Latvijas valsts un tās sabiedrības intereses.

Par valsts ilgtermiņa stratēģiju no Latvijas valstiskuma pozīcijām var runāt vien kopš Latvijas Republikas proklamēšanas 1918. gada 18. novembrī. Sabiedrība Latvijas valsts idejai, kas sākotnēji tika virzīta kā politiskās elites iniciatīva, ātri noticeja. No stratēģiskās komunikācijas perspektīvas to var skaidrot ar daudzu radikālu pārmaiņu ierosināšanu un pietiekami strauju, apņēmīgu to īstenošanu. Pārvaldībā kārtu sabiedrība tika aizvietota ar demokrātiskā iekārtā balstītu parlamentāru republiku, tika īstenota apsolutā agrārā reforma.⁷ Diemžēl ģeopolitiskā realitāte Otrā pasaules kara laikā pārtrauca Latvijas valstiskumu *de facto*, kā izrādījās, — uz pusgadsimtu. Šajā laika posmā Latvijā savu stratēģiju savās interesēs īstenoja citas valstis, kas to bija okupējušas. Pēc Otrā pasaules kara beigām (kopš 1945. gada) PSRS ilgstoši kontrolēja Latvijas teritoriju, īstenojot šeit savu ilgtermiņa stratēģiju, kas atbilda PSRS interesēm. Faktiski Latvijā tika īstenota koloniāla politika — teritorija un iedzīvotāji tika ekspluatēti, teritorija bija izteikti militarizēta. Teritorijas attīstība tika plānota, ignorējot vietējās intereses. Gan rūpniecības, gan lauksaimniecības nozare bija pielāgota PSRS vajadzību apmierināšanai. Pārvaldībā tika mērķtiecīgi iznīcināta uz nacionālajām interesēm orientēta ilgtermiņa domāšana. PSRS komandekonomikas modelis (plānveida ekonomika), kurā bija daudzi šķietami ilgtermiņa stratēģijas elementi, sabiedrības acīs sevi bija diskreditējis, lielā mērā arī pateicoties deklarētajiem stratēģiskajiem mērķiem, kas tika pamatoti ar komunistiskajā ideoloģijā balstītu vērtību sistēmu.⁸ Meli un demagoģija bija valsts komunikācijas ikdiena. PSRS visā tās pastāvēšanas vēsturē (izņemot pašus pēdējos gadus) nenotika nevienas demokrātiskas vēlēšanas, valstī bija vienas partijas politisks monopols, un šī partija kontrolēja arī represīvās institūcijas. Tajā pašā laikā PSRS sevi deklarēja par demokrātiskāko pasaules valsti, kas visu dara sabiedrības interesēs.

Latvijas sabiedrība šādu vērtību sistēmu nepieņēma un centās no tās atbrīvoties, kolīdz tas kļuva iespējams. Atmodas laikā 20. gadsimta 80. gadu beigās par sabiedrības stratēģisko mērķi kļuva Latvijas neatkarības atjaunošana. Neraugoties uz viedokļu dažādību, kā uz šo mērķi virzīties, lielākā daļa sabiedrības spēja vienoties par kopīgu rīcību, pateicoties kurai, mērķis tika sasniegts.⁹

Līdz ar Latvijas neatkarības faktisko atjaunošanu 20. gadsimta 90. gados tika noteikts stratēģisks ilgtermiņa mērķis — iestāšanās Eiropas Savienībā. Ar šo mērķi tika sasaistīta arī ekonomiskā politika, un pirmā valdība, kuru pēc neatkarības atjaunošanas 1993. gadā apstiprināja atbilstoši Latvijas Republikas Satversmei ievēlētā Saeima, deklarēja: “Par ilglaicīgu valsts ekonomiskās politikas uzdevumu uzskatāma Latvijas integrācija Eiropas ekonomiskajā telpā, kuras galarezultāts būtu oficiāla iestāšanās Eiropas Kopienā. No šīs stratēģijas izriet prasības attīstīt Latvijas saimniecisko likumdošanu saskaņā ar Eiropas Kopienas likumiem, garantēt un aizsargāt īpašuma tiesības atbilstoši Eiropas valstu praksei un veidot tādu Latvijas ekonomiku, kas orientētos uz Eiropas ekonomisko telpu un būtu savienojama ar Eiropas nacionālām un starptautiskām ekonomiskām struktūrām.”¹⁰ Lai šo mērķi sasniegtu, bija nepieciešami 11 gadi, un zīmīgi, ka no tā neatteicās neviena valdība, kas darbojās šajā laika posmā. Skaidrs mērķis un mērķtiecīga virzība ir galvenie faktori, kas skaidro šo milzīgo un īsā laikā sasniegto rezultātu. Vien 13 gadus pēc totalitārās PSRS sabrukuma Latvija kļuva par ES un NATO dalībvalsti, visnotaļ īsā laikā spējot pārveidot savu tautsaimniecību un izveidot Rietumu standartiem atbilstošu valsts pārvaldības modeli.

Paradīgu maiņa pēc neatkarības atjaunošanas notika arī vērtību sistēmā. Tika deklarēts, ka “politikas mērķis ir veidot mūsu zemi par visu Latvijas iedzīvotāju ērtu un drošu mājvietu, veicot strauju, mērķtiecīgu

un konsekventu reformu, sevišķi rūpējoties par reformu kopsakarību, secību un pēctecību”¹¹.

20. gadsimta 90. gados bija jāpārvar daudzi sociālekonomiski izaicinājumi. Ekonomikas pārveide (pāreja no padomju plānveida komandekonomikas uz brīvo tirgu) 90. gadu pirmajā pusē noritēja smagāk, nekā iepriekš tika prognozēts, tāpat tika pieredzēta smaga banku krīze (1995. gads) un pirmā ārēja faktora izraisīta ekonomiskā krīze pēc neatkarības atjaunošanas (Krievijas finanšu krīze 1998. gadā).¹² Tomēr pāreja uz jaunu vērtību sistēmu noritēja samērā sekmīgi, Latvija pakāpeniski ieguva starptautisku uzticību un reputāciju.

Latvijas ilgtermiņa stratēģija kopš iestāšanās Eiropas Savienībā

Pēc iestāšanās ES un NATO Latvija nonāca jaunā ārpolitiskā un iekšpolitiskā realitātē. Iepriekš definētie stratēģiskie mērķi bija sasniegti, un bija radīts jauns atskaites punkts. Izejot no tā, bija jāveido jauna ilgtermiņa attīstības stratēģija.

Pēc kļūšanas par ES dalībvalsti Latvijas attīstības stratēģija objektīvi bija vairāk jāsalāgo ar ES plānošanas dokumentiem, īpaši vidējā termiņā, arī plānošanas periodus sinhronizējot ar plānošanas periodiem ES. Ilgtermiņa plānošanas periods ir definēts laikā līdz divdesmit pieciem gadiem un vidēja termiņa — laikā līdz septiņiem gadiem.¹³ Šobrīd Latvijā spēkā ir Latvijas Ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam (Latvija 2030 — valsts augstākais ilgtermiņa attīstības dokuments un galvenais plānošanas dokuments)¹⁴ un Nacionālais attīstības plāns (NAP) 2021–2027. gadam (NAP2027 — galvenais valsts vidēja termiņa attīstības plānošanas dokuments)¹⁵. NAP2027 ir atsauce uz ANO Ilgtspējīgas attīstības mērķiem.

2005. gadā Saeima apstiprināja konceptuālo dokumentu “Latvijas izaugsmes modelis: Cilvēks pirmajā vietā”, kas kļuva par

idejisku pamatu Latvijas ilgtermiņa stratēģijas plānošanai. Atsauce uz šo dokumentu ir arī vidēja termiņa plānošanas dokumentos — Nacionālajos attīstības plānos. 2005. gadā apstiprinātajā dokumentā konstatēts, ka kopš 1990. gada ir “nostabilizēta demokrātiska valsts iekārta, reāli funkcionē liberāla un atvērta tirgus ekonomika, Latvija sekmīgi integrējas starptautiskajās struktūrās”.¹⁶ Vienlaikus atzīmēts, ka “valsts attīstība ir bijusi nepietiekami konsekventa un koordinēta. Valdību biežās maiņas ir kavējušas stratēģisku ilgtermiņa mērķu izvirzīšanu, to pārmantojamību un īstenošanu”¹⁷.

Konceptuālajā dokumentā “Latvijas izaugsmes modelis: Cilvēks pirmajā vietā” ir definēts izaugsmes procesa mērķis — augoša cilvēku dzīves kvalitāte, kā arī galvenais resurss, lai sasniegtu attīstītajām valstīm raksturīgo visas sabiedrības un katra indivīda dzīves līmeni — iedzīvotāju zināšanas un gudrība, to prasmīga un mērķtiecīga izmantošana.¹⁸ Tika norādīts, ka ilgtermiņa izaugsmes priekšnosacījums ir investīcijas izglītībā un zinātnē: jāveic virkne “[...] uzlabojumu izglītības sistēmā, samazinot zināšanu jomā pastāvošo asimetriju starp cilvēkiem: ikvienam garantēta iespēja iegūt vidējo izglītību un visiem nodrošināta kvalitatīvas augstākās un profesionālās izglītības iegūšanas iespēja, krasi palielināta augstākās kvalifikācijas speciālistu (maģistru un doktoru) sagatavošana, tehnisko zinību un dabaszinību apgūšanas īpatsvara pieaugums visos izglītības sistēmas līmeņos”¹⁹.

Ļoti būtiski, ka šī dokumenta saturs bija ne tikai vēlmju izteiksmē. Tika iezīmēts, ka Latvijas tālākajā attīstībā ES sastāvā ir iespējami vairāki scenāriji:

- atpalcības scenārijs: turpinās pašreizējais nekoordinētais process; augot bāzes līmenim, attīstības temps strauji samazinās, vienlaikus pastiprinās spriedze sabiedrībā; nākotnes mērķu īstenošana top problemātiska; Latvija kļūst par ES otrās šķiras valsti;

- stagnācijas scenārijs: attīstības process piemērojas lēnākajiem; vienas paaudzes dzīves laikā Latvija nespēj panākt ES valstu vidējo dzīves līmeni; sabiedrībā zūd motivācija ilgtermiņa ieguldījumiem un darbībām, arī izglītības iegūšanai;

- izaugsmes scenārijs: nepārtraukta, ātra un visos līmeņos sabalansēta attīstība, izmantojot mūsu salīdzinošās priekšrocības, īstenojot saskaņotas prioritātes un darbības, akcentējot valsti vienotus attīstības virzienus.²⁰

No stratēģiskās komunikācijas perspektīvas 2005. gada konceptuālajā dokumentā “Latvijas izaugsmes modelis: Cilvēks pirmajā vietā” var identificēt stratēģiskās komunikācijas elementus — ir iezīmēta ilgtermiņa attīstības vīzija un vērtību sistēma, arī naratīvu pazīmes. Šo dokumentu var uzskatīt par galveno šobrīd publiski pieejamo dokumentu, kurā parādās publiski pieejamās stratēģiskās komunikācijas saturiskās vadlīnijas, kas ir integrētas plānošanas dokumentos. Tas ir dokuments, uz kura pamata tika izstrādāta Latvijas ilgtermiņa attīstības stratēģija “Latvija 2030”. Visos vidēja termiņa attīstības plānos, tanī skaitā NAP 2021–2027, ir atsauce uz šo dokumentu.

Vērtējot konceptuālajā dokumentā iezīmētos alternatīvos attīstības scenārijus un investīcijas iedzīvotāju zināšanās un gudrībā, ar kuru bija iecerēts panākt cilvēku strauji augošu dzīves kvalitāti, piecpadsmit gados Latvija vairāk ir virzījies pa vidējo — stagnācijas ceļu. Lai arī daudzās jomās ir sasniegti uzlabojumi un dzīves kvalitāte nenoliedzami ir cēlusies, izaugsme nav bijusi pietiekami strauja, lai ievērojami mazinātu sociālekonomiskās atšķirības ar attīstītākajām ES valstīm. Līdz ar to Latvija 2030 iezīmētie demogrāfiskie izaicinājumi emigrācijas dēļ ir vēl vairāk saasinājušies.

Valsts ilgtermiņa attīstībai svarīgos rādītājos Latvija joprojām ir vienā no pēdējām vietām ES. Ieguldījumi pētniecībā un attīstībā nav pieauguši ne īpatsvarā no IKP, ne

no valsts budžeta. Kā NAP 2014–2020 vadmotīvs bija definēts “Ekonomikas izrāviena”²¹, tika ielānots ievērojams ieguldījumu palielinājums pētniecībai un attīstībai (no 0,6 % 2010. gadā līdz 1,5 % 2020. gadā, iezīmējot pieaugumu līdz 3 % no IKP 2030. gadā)²². Realitātē desmit gados ieguldījumu īpatsvars nemainījās, un NAP 2021–2027 ielikta pētniecības un attīstības

ieguldījumu bāzes vērtība 2018. gadā ir tikai 0,63 % no IKP.²³ Saeimas 2020. gadā apstiprinātajā NAP 2021–2027 ir iezīmēta iepriekšējai identiska izaugsmes prognoze: pētniecībai un attīstībai 1,5 % no IKP 2027. gadā.

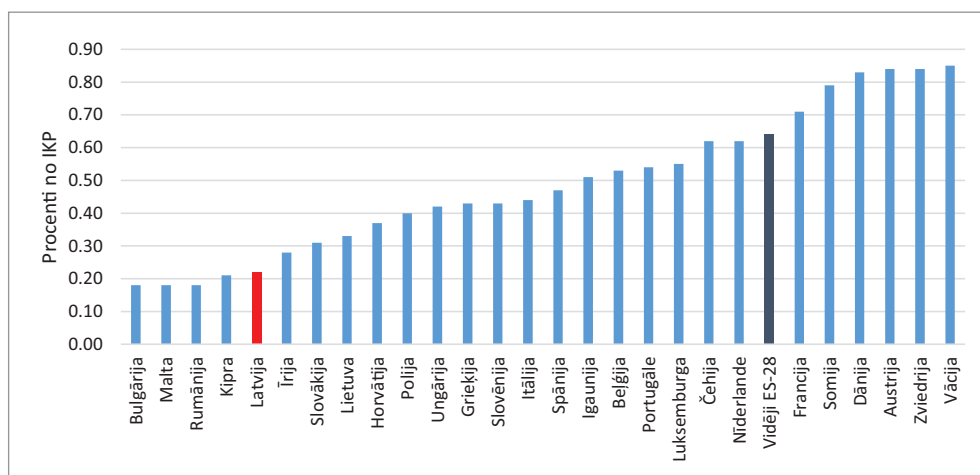
Salīdzinājumā ar citām ES valstīm ieguldījumi pētniecībā un attīstībā ir starp zemākajiem arī no valsts budžeta (2. att.).

Ieguldījumi pētniecībā un attīstībā (% no IKP)

Datu avots: EM, CSP
Prognozes: PKC

1. att. Nacionālajā attīstības plānā (2014–2020) iezīmētie ieguldījumi pētniecībā un attīstībā²⁴

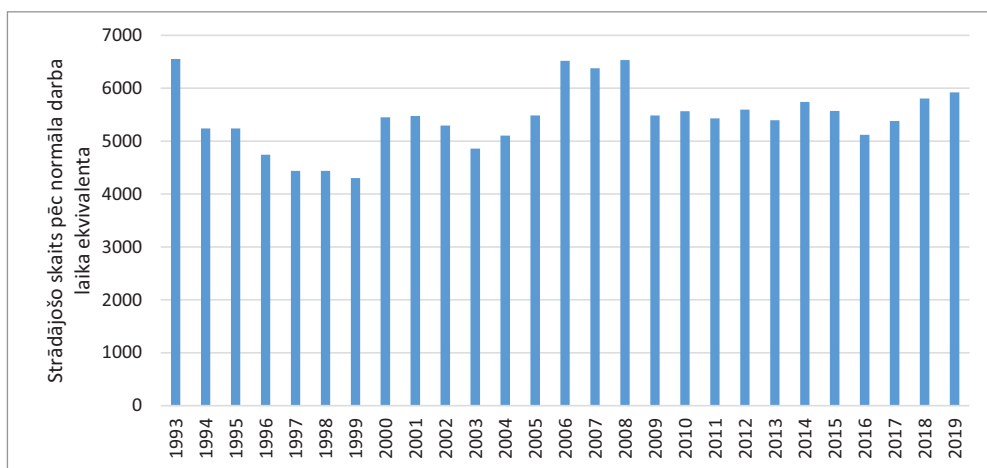

2. att. Valsts budžeta ieguldījumi pētniecībā un attīstībā ES — 27 valstīs (% no IKP 2018. gadā)²⁵

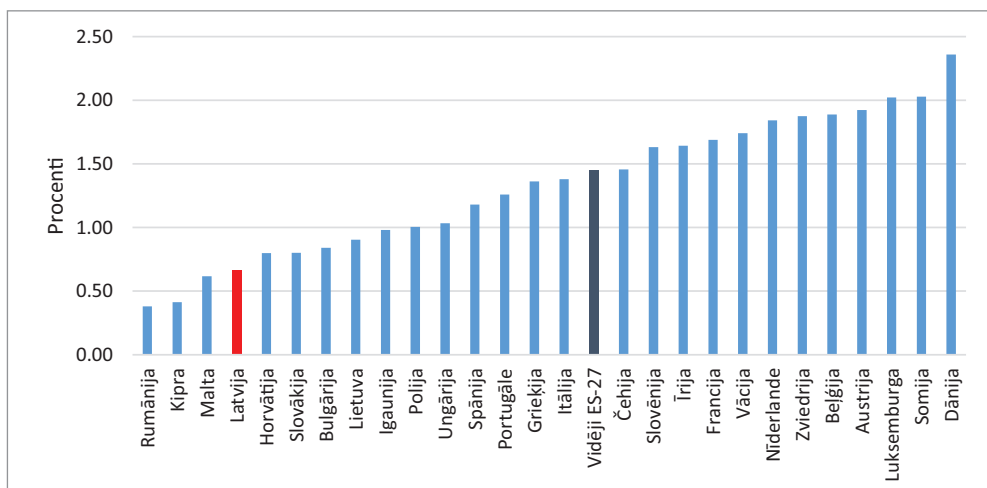
Finansējums uz vienu zinātnisko darbinieku Latvijā 2018. gadā bija tikai 29 % no ES vidējā līmeņa. Arī zinātnes kopējā jauda (cilvēkresursu ziņā, rēķinot pilna laika ekvivalentā) ir palikusi nemainīga. Ar tik nelielu skaitu pētniecībā iesaistīto nav iespējams panākt pienācīgu ietekmi uz izaugsmi veicinošiem sociālekonomiskiem procesiem (3. att.).

Arī nodarbināto īpatsvars pētniecībā un attīstībā Latvijā ir starp zemākajiem ES (4. att.).

Objektīvi vērtējot, vidēja termiņa attīstības plānu izpildes rādītāji varētu būt labāki. Jau tagad var izvirzīt visai drošu hipotēzi, ka tā resursa stiprināšanā, uz kuru kā virzītājspēku paļāvās 2005. gada konceptuālā dokumenta "Latvijas izaugsmes modelis:

3. att. Zinātniski pētnieciskajā darbā strādājošo skaits atbilstoši normāla darba laika ekvivalentam Latvijā (1993–2019)²⁶

4. att. Zinātnisko darbinieku skaits (PLE) ES — 27 valstīs (% no kopējā nodarbināto skaita 2018. gadā)²⁷

Cilvēks pirmajā vietā” apstiprinātāji, izaicinājumi ir paredzami arī nākotnē. Izglītība, pētniecība un attīstība ir ilgtermiņa ieguldījumi, turpretī Latvijā pārlieku ir nostiprinājusies īstermiņa domāšanas kultūra.

Viena no lielākajām problēmām Latvijas ilgtermiņa stratēģijas kontekstā ir ilgtermiņa, stratēģiskas domāšanas kultūras trūkums. Šo situāciju varētu mainīt, ilgtermiņā vairāk domājot no stratēģiskās komunikācijas perspektīvas. Valsts stratēģiskajiem naratīviem un ar tiem saistītajiem vēstījumiem būtu jābūt cieši saistītiem ar valsts ilgtermiņa un vidēja termiņa attīstības plāniem, plānos definētajiem stratēģiskās rīcības virzieniem.

Nacionālais attīstības plāns (2021–2027) un stratēģiskā komunikācija

Analizējot NAP 2021–2027 struktūru, ievadā (Vīzija par Latvijas nākotni 2027. gadā) ir skaidri definēts, ka plānotas fundamentālas pārmaiņas un izaugsme četros virzienos: vienlīdzīgas tiesības, dzīves kvalitāte, zināšanu sabiedrība un atbildīga Latvija. Turpinājumā šie virzieni (to idejiskais kodols) ir skaidroti gan lakoniski (katram virzienam atvēlot vienu teikumu), gan izvērstāk, katram virzienam atvēlot vairākas rindkopas. No stratēģiskās komunikācijas perspektīvas ir izveidota laba un pārskatāma struktūra, četri stratēģiskie naratīvi un ļoti konkrēti vēstījumi.

Tomēr dokumenta turpinājums ir veidots pēc pavisam citas struktūras, kurā parādās četri stratēģiski mērķi, sešas prioritātes un astoņpadsmit rīcības virzieni. Turklāt četri stratēģiskie mērķi un fundamentālo pārmaiņu izaugsmes virzieni nesakrīt, — ne tikai nosaukumos, bet arī, izvērtējot to saturiskos konceptus (*1. tab.*).

Stratēģisko mērķu apraksta preambulā ir minēts, ka, “ieviešot NAP2027, neviena darbība nav pretrunā ar stratēģiskajiem mērķiem, tādējādi nodrošinot politiku saskaņotību”²⁸. Piekrītot šī teikuma pirmajai daļai, no stratēģiskās komunikācijas perspektīvas nevar piekrist, ka izveidotā struktūra spēs nodrošināt politiku saskaņotību un to komunicēšanu. Problēma rodas, jau mēģinot salāgot fundamentālo pārmaiņu un izaugsmes virzienus ar stratēģiskajiem mērķiem. Vienīgais šīs situācijas skaidrojums — Vīzija par Latvijas nākotni 2027. gadā tika radīta jau pēc stratēģisko mērķu definēšanas, cenšoties atrast piemērotāko veidu, kā NAP komunicēt un NAP idejas pielāgot, iespējams, iepriekš nedefinētiem, bet publiski nezināmiem valsts stratēģiskajiem naratīviem.

No stratēģiskās komunikācijas perspektīvas — definētie stratēģiskie mērķi ir lieks posms, ko viegli varētu aizvietot ar vīzijā definētajiem fundamentālo pārmaiņu un izaugsmes virzieniem (vai arī otrādi). Dokumentā ir norādīts, ka “NAP2027

1. tab. Nacionālajā attīstības plānā (2021–2027) definētie fundamentālo pārmaiņu un izaugsmes virzieni un stratēģiskie mērķi

Fundamentālo pārmaiņu un izaugsmes virzieni	Stratēģiskie mērķi
Vienlīdzīgas tiesības	Vienlīdzīgas iespējas
Dzīves kvalitāte	Produktivitāte un ienākumi
Zināšanu sabiedrība	Sociālā uzticēšanās
Atbildīga Latvija	Reģionālā attīstība

ietverto fundamentālo pārmaiņu virzienu īstenošana turpmāk pamatota prioritātēs, rīcības virzienos un uzdevumos, kuri ir vērsti uz četru NAP2027 stratēģisko mērķu sasniegšanu”²⁹. Būtībā visu struktūru varētu veidot daudz vienkāršāku, četros lielajos virzienos iezīmējot lielāku skaitu darbības virzienu un uzdevumu, kas nodrošina to īstenošanu. Neskaidru, tostarp neskaidri strukturētu, stratēģiju ir problemātiski komunicēt. Viens no risinājumiem būtu stratēģiskās komunikācijas ekspertu piesaiste dokumentu agrīnas izstrādes fāzē, kad lemj par stratēģiskās plānošanas dokumenta pamatstruktūru.

Sabiedrības attieksmes analīze par valsts ilgtermiņa stratēģijas un prioritāšu jautājumiem

Par pamatu šai analīzei ir izmantotas trīs kvantitatīvas aptaujas, kas īstenotas Latvijas teritorijā 2020. gada otrajā pusē (2020. gada 10.–20. jūlijā (1009 respondenti), 2020. gada 6.–13. oktobrī (1005 respondenti) un 4.–7. decembrī (1005 respondenti)). Visas aptaujas tehniski īstenoja SKDS pēc Vidzemes Augstskolas pasūtījuma. Aptauju mērķis bija iegūt faktos balstītu informāciju par sabiedrības attieksmi pret valsts attīstības stratēģiju un tās prioritātēm, kā arī krīžu un pārmaiņu radītiem izaicinājumiem, tostarp valsts un valdības gatavību piedāvāt krīžu pārvarēšanas risinājumus.

Sabiedrības viedoklis par ilgtermiņa stratēģijas nepieciešamību³⁰

Kopumā sabiedrība atbalsta ilgtermiņa stratēģijas nepieciešamību. Aptauja uzrādīja, ka sabiedrība samērā labi pārzina plānošanas dokumentus — ievērojama daļa respondentu apliecina, ka ir interesējušies par šiem dokumentiem. Tomēr atbildes norāda uz skeptiskumu par to, kā un ar kādu mērķi ilgtermiņa stratēģija tiek īstenota Latvijā.

Vairāk nekā trīs ceturtdaļas respondentu (77,6 %) norāda, ka Latvijas ilgtermiņa stratēģija viņiem ir svarīga. 82,8 % piekrīt viedoklim, ka katrai valstij būtu jāplāno sava nākotne vismaz desmit gadus uz priekšu. Lielākā daļa (55,4 %) nepiekrīt viedoklim, ka valsts nākotni plānošanas dokumenti nevar ietekmēt. Tajā pašā laikā tikai 21,7 % aptaujāto pilnībā nepiekrīt viedoklim, ka Latvijas ilgtermiņa attīstības stratēģiju nav vērts veidot, jo viss tāpat mainās pārlieku strauji. Vairums (53,7 %) piekrīt viedoklim, ka nacionālie attīstības plāni tiek rakstīti tikai Eiropas naudas sadalīšanai. Tikai 8,1 % tam pilnībā nepiekrīt.

Sabiedrība piekrīt viedoklim, ka attīstības stratēģija un plāni ir jāpārzina līdz katra cilvēka līmenim. Tikai 16,4 % ir norādījuši, ka viņiem nav jāzina, kas ir rakstīts NAP 2021–2027. Tikai 18,2 % ir norādījuši, ka NAP 2021–2027 uz viņiem neattiecas (tikai 7,3 % no šīs grupas ir norādījuši, ka pilnībā piekrīt šādam viedoklim). Vislielāko ieinteresētību uzrāda jaunā paaudze (tikai 4,7 % respondentu vecumā no 18 līdz 24 gadiem pilnībā piekrīt vai piekrīt viedoklim, ka NAP 2021–2027 uz viņiem neattiecas), savukārt viszemāko — pensijas vecuma cilvēki (attiecīgi 24,8 %). Dažos jautājumos pamanāmas atšķirības ir konstatējamas latviešu un pārējo iedzīvotāju attieksmēs. Latvieši no NAP 2021–2027 norobežojas divas reizes retāk nekā citu tautību iedzīvotāji (viedoklim, ka viņiem nav jāzina, kas ir rakstīts NAP 2021–2027, ir piekrituši 12,7 % latviešu un 26,1 % citu tautību respondentu). Ir vērts pieminēt, ka atbildēs uz citiem radniecīgiem, taču vispārīgākiem jautājumiem (piemēram, interese par ES attīstības stratēģiju, Latvijas nākotni pēc desmit gadiem) latviešu un citu tautību respondentu atbildēs būtiskas atšķirības nav redzamas.

Atbildēs ir konstatējama nepārprota korelācija pēc respondenta ienākumu līmeņa. Attīstības plānu un stratēģiju nozi-

mīgumam visbiežāk piekrīt cilvēki ar vidēji augstiem ienākumiem (851–1400 eiro uz ģimenes locekli). Pilnībā viedoklim, ka NAP 2021–2027 uz viņiem neattiecas, piekrīt tikai 4 % no šo iedzīvotāju kategorijas. Interesanti, ka apstiprinoši uz šo pašu jautājumu daudz biežāk atbild sabiedrības turīgākie pārstāvji (13,5 % no aptaujātajiem ar ienākumiem virs 1200 eiro uz vienu ģimenes locekli), un tas ir tuvu rādītājam, kā ir atbildējuši cilvēki ar zemiem un ļoti zemiem ienākumiem.

Sabiedrība kopumā apliecina lielu interesi par Latvijas nākotni. Uz jautājumu, vai viņus satrauc, kāda Latvija būs pēc desmit gadiem, apstiprinoši atbild 78,2 %. Lielākā daļa (61,7 %) atzīst, ka labāka valsts stratēģijas pārzināšana viņiem personīgi palīdzētu. Par savu personīgo dzīvi pēc desmit gadiem ir domājuši 74,1 % respondentu.

Vairāk nekā puse respondentu (60,4 %) apstiprina, ka viņus interesē arī Eiropas Savienības attīstības stratēģija, turklāt uz šo jautājumu apstiprinoši atbildējuši vairums visu vecuma grupu pārstāvju un arī vairums visu vecumu latviešu un citu tautību pārstāvju.

Ievērojama daļa sabiedrības apliecina, ka ir interesējusies par Latvijas ilgtermiņa un vidēja termiņa plānošanas dokumentiem, ievērojami mazāka daļa ir sekojusi līdzī to tapšanai. Interesējusies par Latvijas ilgtermiņa un vidēja termiņa plānošanas dokumentiem ir aptuveni trešā daļa respondentu (par ilgtspējīgas attīstības stratēģiju Latvija 2030 — 32,8 %, par Nacionālo attīstības plānu — 36 %), savukārt sekojuši līdzī šo dokumentu tapšanai — gandrīz divas reizes mazāk respondentu (19,3 %). Trešdaļa (32,1 %) atzīst, ka Latvijas ilgtermiņa attīstība ir pārrunāta ģimenes vai draugu lokā.

Sabiedrības attieksme par Latvijas spēju īstenot ilgtermiņa stratēģiju

Sabiedrībā kopumā ir izteikti kritiska attieksme pret to, vai un kā tiek īstenota Lat-

vijas ilgtermiņa stratēģija. Tikai 1,4 % no aptaujātajiem sabiedrības locekļiem pilnībā nepiekrīt viedoklim, ka citas valstis labāk nekā Latvija plāno savu nākotni, turpretī gandrīz trešā daļa respondentu (32,4 %) nespēj atbildēt uz šo jautājumu. Atbildot uz šo jautājumu, citu tautību iedzīvotāji ir kritiskāki par latviešiem. Tam, ka citas valstis savu nākotni plāno labāk nekā Latvija, piekrīt 65,9 % citu tautību iedzīvotāju un 52,8 % latviešu. Citu tautību iedzīvotāji ir arī biežāk devuši skaidru atbildi uz šo jautājumu. No latviešiem vairāk nekā trešā daļa (35,5 %) nav spējuši atbildēt uz šo jautājumu, savukārt no citu tautību pārstāvjiem — 27,8 %. Salīdzinājumā ar citām valstīm starp latviešiem par valsts spēju īstenot ilgtermiņa stratēģiju vīrieši (57,8 %) ir kritiskāki nekā sievietes (48,3 %); starp citu tautību dzimumiem tik lielas viedokļu atšķirības nav konstatētas (attiecīgi 67 % un 64,9 % atbildēs uz to pašu jautājumu).

Ļoti liela daļa respondentu (79 %) ir piekrituši viedoklim, ka ilgtermiņa plānus īstenot būtu vieglāk, ja sabiedrība būtu vienotāka. Pilnībā šim viedoklim piekrīt lielāka daļa citu tautību respondentu (41,7 %) nekā latviešu (30,8 %). Gan latviešu, gan citu tautību respondentu vidū sabiedrības vienotības aspektam kā ilgtermiņa plānu īstenošanu veicinošam faktoram piekrīt vairāk vecāka gadagājuma cilvēku (vecumā no 64 gadiem — attiecīgi 85 % latviešu un 89,3 % citu tautību respondentu).

Jomas, kuras sabiedrība atzīst par svarīgām ilgtermiņa attīstības perspektīvā

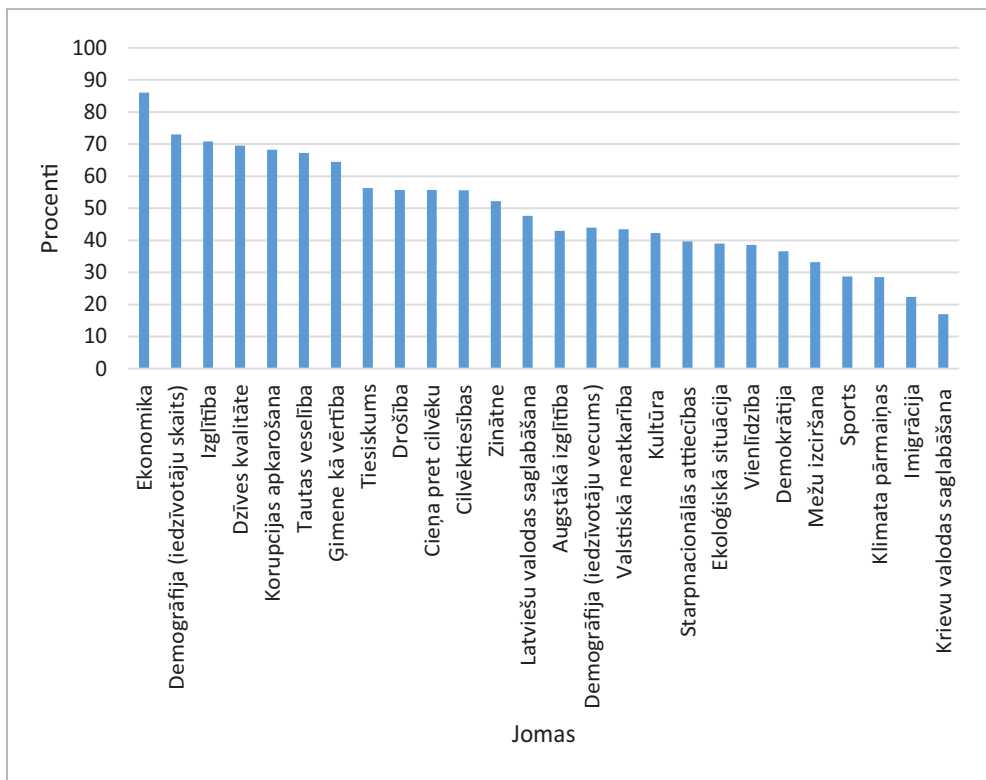
Kopumā sabiedrība ilgtermiņa attīstību redz kā ekonomisku vai sociālekonomisku jautājumu. Virkne ar nacionālo identitāti un valstiskumu saistītu jautājumu ir nokļuvuši otrajā plānā. Mazāk nekā puse respondentu kā svarīgus aspektus ilgtermiņa attīstības kontekstā ir atzinuši valstisko neatkarību (43,5 %), kultūru (42,3 %), latviešu

valodas saglabāšanu (47,6 %), demokrātiju (36,6 %). Tāpat sabiedrībai saistoši nešķiet jautājumi, kas jau pietiekami ilgstoši ir globālajā dienaskārtībā, piemēram, klimata pārmaiņas (28,5 %), ekoloģiskā situācija (39 %), imigrācija (22,4 %), mežu izciršana (33,2 %). Pietiekami augstu prioritāšu ziņā ir korupcijas apkarošana (68,2 %), tiesiskums (56,3 %), cilvēktiesības (55,6 %), cieņa pret cilvēku (55,7 %). Par būtiskiem jautājumiem ir atzīti tautas veselība (67,2 %) un ģimene kā vērtība (64,5 %).

Var novērot tendenci, ka sabiedrība, raugoties ilgtermiņā, lielāku nozīmi piešķir aspektiem, kas vairāk satrauc tieši šobrīd. To labi raksturo attieksme pret demokrātiju. Ilgtermiņa attīstības kontekstā demokrātija kā prioritāte novērtēta pārsteidzoši zemu

(36,6 %), savukārt jautājumu grupā par vērtībām demokrātija ir novērtēta pietiekami augstu (81,8 % aptaujāto atzīst, ka viņiem ir svarīgi, lai Latvijā būtu demokrātiska valsts iekārta, un tikai 7,6 % tam nepiekrīt). Līdzīgi var skaidrot, kāpēc mazāk kā puse respondentu ilgtermiņa perspektīvā nesatraucas par valstiskās neatkarības jautājumu. Šobrīd apdraudējumu sabiedrība neizjūt un kā ilgtermiņā risināmu problēmu to neidentificē.

Arī citas aptaujas apliecina, ka uz globāli aktuāliem attīstības jautājumiem ievērojami vairāk ir orientēta sabiedrības gados jaunākā daļa. To var skaidrot ar informatīvo telpu, kurā jaunieši atrodas, sociālajiem un cita veida medijiem, kurus viņi patērē. Jauniešu informatīvā telpa ir starptautiska, saturs arvien vairāk ir angļu valodā, un šajā

5. att. Respondentu atbildes uz jautājumu “Kādas jomas no Latvijas ilgtermiņa attīstības perspektīvas jums šķiet svarīgas?” (jomas, kuras atzītas par svarīgām, procentos no visām atbildēm)³¹

vidē starptautiskas aktualitātes komponents ir ievērojami lielāks. Tāpēc nav pārsteigums, ka klimata pārmaiņas kā aktuālu jautājumu atzīst 60,5 % jauniešu (vecuma grupa 18–24 gadi) un tikai mazliet vairāk par piektdaļu no aptaujātajiem, kuri ir vecāki par 45 gadiem (21,4 %). Līdzīgas, lai arī ne tik krasas, atšķirības ir jautājumā par ekoloģisko situāciju. Pārsteidz, ka mežu izciršana daudz vairāk rūp senioriem nevis jauniešiem. Šo kā ilgtermiņa prioritāti ir norādījuši 40,6 % pensijas vecuma respondentu un tikai 28,2 % jauniešu (vecuma grupa 18–24 gadi). Arī šo izvēli var skaidrot ar katras grupas informatīvo telpu. Latvijas mežu izciršanas jautājums tiek aktualizēts tajos Latvijas medijos, kurus jaunieši patērē ievērojami mazāk. Otrs aspekts — AS “Latvijas valsts meži” mērķtiecīgais darbs ar skolu jauniešiem, mežu izciršanas jautājumu komunicējot no savas un no mežrūpniecības nozares perspektīvas, lielu akcentu liekot uz mežu atjaunošanu. Šis būtu piemērs, kā ar mērķtiecīgu ilgtermiņa stratēģisko komunikāciju var panākt pārsteidzoši labus rezultātus, strādājot ar konkrētu mērķa grupu. Jaunieši satraucas par klimata pārmaiņām, bet radniecīgajā jautājumā par mežu izciršanu ilgtermiņa riskus nesaskata.

Sabiedrības attieksme izglītības un zinātnes jautājumos

Ņemot vērā augsto nozīmīgumu, kāds izglītības un zinātnes jautājumiem pievērsts valsts ilgtermiņa un vidēja termiņa stratēģiju dokumentos, kā arī problēmām, kas ir radušās šo plānu īstenošanā, rakstā tiek piedāvāta padziļināta ar izglītību un zinātnei saistītu jautājumu analīze.

Domājot par valsts nākotni, augstākās izglītības un zinātnes lomu visvairāk akcentē jaunieši (18–24 gadus veci), savukārt vismazāk — cilvēki vecumā no 55 līdz 63 gadiem. Vislielākās atšķirības starp dažādu vecuma grupu viedokļiem ir attieksmē pret augstāko izglītību. Tās lomai valsts ilg-

termiņa stratēģijā piekrīt 65,1 % jauniešu, bet tikai 33,1 % respondentu vecuma kategorijā no 55 līdz 63 gadiem. Kopējā tendence ir, ka atbalsts augstākajai izglītībai līdz ar vecuma palielināšanos samazinās (ar nelielu pieaugumu pensijas vecuma cilvēku vidū).

Visai droši var izvirzīt hipotēzi, ka attieksme pret augstāko izglītību ir cieši saistīta ar informatīvo telpu un medijiem, kurus konkrēta vecuma grupa patērē. Augstāko amatpersonu un daudzu viedokļu līderu vēstījumi par augstāko izglītību ilgstoši bijuši izteikti negatīvi, piemēram: augstākā izglītība nav konkurētspējīga, augstākās izglītības iestādes nav starptautiskajos reitingos, Latvijā ir par daudz augstākās izglītības iestāžu, pārvaldības modelis nav efektīvs utt., un šī informācija ir guvusi pietiekami plašu rezonansi tradicionālajos medijos, kurus jaunieši patērē ievērojami mazāk. Liela daļa jauniešu studējot ir ieguvuši pozitīvu iespaidu par augstākās izglītības iestādēm un augstāko izglītību un saprot iegūtās (iegūstamās) izglītības nozīmīgumu savā turpmākajā dzīvē. Šis ir piemērs, kad ilgstošs negatīvs informatīvais fons ietekmē nozares reputāciju sabiedrības acīs un sabiedrība šajā nozarē vairs nesaskata ilgtermiņa vērtību. Var pieņemt daļu kritikas par augstākās izglītības neatbilstību darba tirgus pieprasījumam, nepietiekami augstu studiju kvalitāti, taču nevar noliegt faktu, ka Latvijā cilvēku ar augstāko izglītību vidū bezdarba līmenis ir ievērojami zemāks un ienākumu līmenis salīdzinājumā ar pārējiem ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem atšķiras ļoti būtiski — tas ir par 65 % lielāks (iedzīvotāju grupā 24–34 gadi), un šī atšķirība ir viena no lielākajām ES (ES vidēji — aptuveni 40 %).³²

Vispārīgi izglītību kā svarīgu jomu no ilgtermiņa attīstības perspektīvas augstāk vērtē sievietes (74,6 %) nekā vīrieši (66,8 %), savukārt augstākās izglītības un zinātnes nozīmi — vīrieši. Augstāko izglītību kā nozīmīgu vērtē 45,4 % vīriešu un 40,8 % sieviešu, savukārt zinātnei — 55,7 % vīriešu un

49,0 % sieviešu. Augstākās izglītības lomu augstāk vērtē cilvēki, kas ģimenē dzīvo kopā ar nepilngadīgiem bērniem (47,9 %), savukārt no pārējiem to augstu vērtē — tikai 40,1 %. Vērtējumā par izglītību kopumā un zinātni bērnu esamība viedokļus neietekmē.

Pārsteidzoši līdzīgus rezultātus par izglītību un augstāko izglītību uzrāda visu tautību iedzīvotāji, savukārt zinātni augstāk vērtē latvieši (54,5 % pret 49,0 % (pārējie)). Var izvirzīt hipotēzi, ka latviešu informatīvajā telpā zinātnes jautājums ir nozīmīgāks. Citu tautību cilvēki vairāk patērē krievu valodā komunicējošus medijus, kur zinātnes loma ir mazāk akcentēta.

Lai arī zinātne salīdzinājumā ar citām “konkurējošām” jomām sabiedrības acīs no valsts ilgtermiņa attīstības perspektīvas nav starp augstākajām prioritātēm, krīzes situācijā 2020. gada decembrī sabiedrība zinātni saredzēja kā ļoti svarīgu valsts ilgtspējīgas attīstības faktoru. 88,9 % aptaujas dalībnieku piekrit viedoklim, ka tas, cik valstī spēcīga ir zinātne, nosaka sekmīgu valsts ilgtermiņa attīstību. Tikai 23,1 % piekrit viedoklim, ka esošajā krīzes situācijā finansējums zinātnei nav prioritāte. 89,1 % aizstāv viedokli, ka zinātnieku veiktie pētījumi un ieguldītais darbs ir svarīgi sabiedrībai.

Positīvu attieksmi pret augstāko izglītību nosaka ienākumu līmenis. Vairāk nekā puse respondentu, kuru māsasaimniecībā ienākumi uz vienu māsasaimniecības locekli pārsniedz 850 eiro, augstāko izglītību ir norādījuši kā būtisku nākotnei, savukārt ar ienākumiem zem 300 eiro uz vienu māsasaimniecības locekli — tikai trešā daļa. Līdzīga tendence, lai arī ne tik krasa, ir attieksmē pret zinātni. Arī tās nozīmīgumu nākotnē vairāk saskata cilvēki ar augstākiem ienākumiem.

Izglītības nozīmi valsts ilgtermiņa stratēģijā vienlīdz augstu vērtē iedzīvotāji Rīgā, Pierīgā un pārējos Latvijas reģionos. Taču konstatējamas atšķirības, vērtējot tieši augstākās izglītības nozīmi. To kā nozīmīgu vērtē mazliet vairāk nekā puse rīdzinieku,

bet tikai trešdaļa vidzemnieku un 28,3 % Latgales iedzīvotāju. Par zinātni tik krasas atšķirības nav konstatētas. Vidzemē zinātnes nozīmīgumu vērtē tikpat augstu kā valstī vidēji (attiecīgi 52,1 % un 52,2 %), tuvu valsts vidējam rādītājam ir arī vērtējums Latgalē (46,8 %).

Sabiedrības attieksme pret valsts un valdības spēju rīkoties krīzes situācijās

Nav pārsteigums, ka, pasliktinoties situācijai 2020. gada rudenī, pusotra mēneša laikā uzticība valdības un diemžēl arī valsts veikspējai krīzes situācijās dramatiski kritās. Sabiedrības attieksme bija kritiska jau 2020. gada oktobra vidū, kad mazāk nekā trešā daļa (30 %) Latvijas iedzīvotāju piekrita vai pilnībā piekrita viedoklim, ka valdībai ir plāns, kā rīkoties krīzes situācijās, savukārt 22,8 % nespēja formulēt savu attieksmi šajā jautājumā. 2020. gada decembrī vairs tikai 10,3 % respondentu piekrita viedoklim, ka Latvijas valstij ir plāns krīzes situācijai un viņi uz to paļaujas. Savukārt 77,1 % ir norādījuši, ka nākotnē vairāk būs jāpaļaujas uz sevi, nevis valsti. Tradicionāli tiek demonstrēta neuzticība politiķiem: 74,3 % piekrit viedoklim, ka krīzi būtu vieglāk pārvarēt, ja būtu kompetentāki politiķi.

Vispozitīvāk pret valdību un tās rīcības spēju krīzes situācijās ir noskaņoti gados jauni cilvēki. Skeptiskums strauji pieaug vecuma grupās no 35 gadiem un vairāk. Ja vairākums 18–34 gadus vecu respondentu 2020. gada oktobrī piekrit viedoklim, ka valdībai ir plāns, kā rīkoties dažādās krīzes situācijās, tad tikai nepilna ceturtdaļa (23,2 %) 35–44 gadus vecu respondentu piekrit šādam viedoklim. Līdzīga attieksme ir arī vecākiem respondentiem — 22,8 % respondentu ir norādījuši, ka nespēj atbildēt uz šo jautājumu (norādījuši atbildi “grūti pateikt”). Visskeptiskākie ir 45–54 gadus veci respondenti — tikai 2,1 % pilnībā piekrit, ka valdībai ir rīcības plāns krīzes situācijās, savukārt 28,3 % šādam viedoklim pilnībā

nepiekrīt. Kopumā tikai 4,3 % respondentu 2020. gada oktobrī pilnībā piekrita viedoklim, ka valdībai ir rīcības plāns krīzes situācijā; šis rādītājs 2020. gada decembrī bija samazinājies līdz 1,7 %.

Par valdības rīcībaspēju krīzes situācijā citu tautību respondenti ir ievērojami kritiskāki nekā latvieši. Kopumā viedoklim, ka valdībai ir rīcības plāns krīzes situācijām, oktobrī piekrita 36,8 % latviešu un tikai 20,5 % citu tautību respondentu.

Covid-19 un valdības veiktspējas novērtējums pandēmijas pirmā viļņa apturēšanā 2020. gada jūlijā un decembrī

2020. gada vasarā (jūlijā), laikā pirms Covid-19 pandēmijas otrā viļņa, kad situācija bija šķietami stabilizējusies, sabiedrība kopumā augsti vērtēja valdības darbu vīrusa apkarošanā, savukārt pusgadu vēlāk, 2020. gada decembrī, kad Latvija nonāca Covid-19 pandēmijas otrā viļņa epicentrā, tā sāka kritiskāk vērtēt arī val-

dības darbu 2020. gada pavasarī un vasarā. Gandrīz divas trešdaļas aptaujāto (64,5 %) 2020. gada jūlijā kā Covid-19 pandēmijas apturēšanas faktoru norādīja pareizu valdības izvēlētu stratēģiju, savukārt 2020. gada decembrī to pozitīvi vērtēja vairs 56,4 %. Līdzīgs skaits respondentu jūlijā par pandēmijas apturēšanas nosacījumu atzina augstāku sabiedrības organizētību un pašdisciplīnu (61,5 %), un šis vērtējums decembrī vēl vairāk samazinājās (līdz 45,6 %). Liels skaits respondentu vasarā par būtisku faktoru atzina augstāku Latvijas iedzīvotāju imunitāti pret Covid-19 nekā citu valstu iedzīvotājiem (39 %), savukārt 38 % piekrita viedoklim, ka labās vīrusa apkarošanas sekmes ir skaidrojamas ar nejaušību, un arī atbildēs uz šiem jautājumiem 2020. gada decembrī bija mazāk piekrietošo (2. tab.).

Arī sabiedrībā kopumā 2020. gada vasarā bija radusies maldīga sajūta, ka Covid-19 krīze jau ir aiz muguras. Rudenī un ziemā sekoja vilšanās, kas lika kritiskāk paskatīties

2. tab. Aptauju dalībnieku atbildes uz jautājumu "Pirmajā Covid-19 vilnī Latvijā situācija bija relatīvi labāka nekā citās valstīs. Cik lielā mērā Jūs šajā sakarā piekriņāt šādiem apgalvojumiem, kas skaidro šo situāciju?"

Apgalvojums	Apgalvojumam piekrīt respondenti (%)	
	2020. gada jūlijs	2020. gada decembris
Latvijas valdība izvēlējās piemērotu stratēģiju	64,5	56,4
Latvijas sabiedrība ir labāk organizēta un disciplinētāka nekā citās valstīs	61,5	45,6
Latvijas iedzīvotājiem ir labāka imunitāte pret jauno koronavīrusu	39	21,8
Tas, ka Latvijā bija mazāks saslimušo skaits, bija nejaušība	38	33,2

arī uz pavasara notikumiem. 2020. gada decembrī kritiskāk tika vērtēta ne tikai valdība, bet arī pati sabiedrība.

Secinājumi

1. Stratēģiskās komunikācijas mērķu sasniegšanas priekšnosacījums ir vārdu un darbu saskaņa. Ir jāseko konkrētai rīcībai, kas apstiprina iepriekš deklarēto.
2. Pēc Latvijas iestāšanās ES kā galvenais izaugsmes resurss tika definētas iedzīvotāju zināšanas un gudrība, tomēr reālās rīcībpolitikas līmenī tas netika pienācīgi stiprināts.
3. Viens no lielākajiem izaicinājumiem Latvijas ilgtermiņa stratēģijas kontekstā ir ilgtermiņa, stratēģiskas domāšanas kultūras trūkums. To apliecina nekonsekventā rīcība pētniecības un attīstības komponenta stiprināšanā Latvijā pēc Latvijas iestāšanās ES. Tā ir ilgtermiņa investīcija, kuras atdevi var sagaidīt pēc desmit un vairāk gadiem.
4. Šobrīd nav identificējama konkrēta saikne starp valsts stratēģisko komunikāciju un stratēģiskajiem plānošanas dokumentiem. No stratēģiskās komunikācijas perspektīvas — nav pietiekami publiski pieejamas informācijas, kāds ir Latvijas stratēģiskais pozicionējums un ko un kādā veidā valsts ilgtermiņā vēlas sasniegt. Savukārt plānošanas dokumentu, piemēram, NAP 2021–2027, struktūra nesniedz skaidras atbildes uz to, kādi, piemēram, ir valsts stratēģiskie naratīvi, ja tādi vispār eksistē.
5. Sabiedrība kopumā izprot ilgtermiņa stratēģijas nozīmīgumu, tomēr kritiski raugās uz Latvijas spēju ilgtermiņa stratēģiju īstenot.
6. Padziļinoties Covid-19 pandēmijas otrā viļņa radītajai krīzei, pieaug iedzīvotāju skeptiskums un pesimisms par nākotni un valsts spēju gan īstenot ilgtermiņa stratēģiju, gan risināt krīzes situācijas. Šajā kontekstā strauji pieaug ne-

pieciešamība saliedēt sabiedrību un palielināt drošības izjūtu. To ir iespējams paveikt, tikai saistot lēmumus un rīcību ar valsts ilgtermiņa mērķiem, kā arī ar stratēģisku, uz nākotnes vēlamā stāvokļa sasniegšanu vērstu komunikāciju.

Priekšlikumi rīcībpolitikas plānotājiem un īstenotājiem

Stratēģiskās plānošanas dokumentu izstrādē iespējami agrīnā stadijā ieteicams iesaistīt arī komunikācijas stratēģus — jomas profesionāļus.

Valsts politisko lēmumu pieņēmējiem, nozaru vadībai, augstākā līmeņa ierēdniecībai un valsts pārvaldes vadošajiem komunikācijas profesionāļiem ieteicams veidot mērķtiecīgu profesionālās izaugsmes procesu (apmācības, semināri, praktiskā darba sesijas), lai stiprinātu izpratni par stratēģijas, stratēģiskās plānošanas un stratēģiskās komunikācijas lomu, pieejām un labākajiem piemēriem. Savukārt, būtiski palielinot komunikācijas profesionāļu izpratni par lēmumu arhitektūru, iespējams laikus veidot atbilstošāku komunikāciju.

Valsts stratēģiskajiem naratīviem būtu jābūt cieši saistītiem ar valsts ilgtermiņa un vidēja termiņa attīstības plāniem, plānos definētajiem stratēģiskās rīcības virzieniem.

Lai valsts efektīvi virzītos uz stratēģisko mērķu sasniegšanu, komunikācija ir jāizmanto ne tikai kā taktisks (informēšana, publicitāte, īstermiņa kampaņas), bet arī kā stratēģisks instruments, — komunikācijas aktivitātēm jābūt saistītām ar valsts ilgtermiņa un vidēja termiņa attīstības plāniem, plānos definētajiem stratēģiskās rīcības virzieniem.

No stratēģiskās komunikācijas perspektīvas rekomendējami būtu ar valdības komunikācijas palīdzību paplašināt sabiedrības redzesloku attiecībā par Covid-19 situāciju. Paplašināti runāt par jau radušos problēmu spektru, vairāk komunicēt par ilgtermiņa

sekām un nepieciešamo rīcību, lai šīs sekas iespējami vieglāk pārvarētu (sociāl-ekonomiski, kultūras, psiholoģiski u. c. aspekti) un sabiedrība Covid-19 pakāpeniski aizvien vairāk uztvertu kā plašāka spektra, nevis tikai medicīniska rakstura krīzi. Tas ļautu ar labāku sagatavotību pāriet uz krīzes nākamo posmu, kurā medicīniskie aspekti arvien vairāk paliks otrajā plānā. Šādas pieejas nākotnē ļautu komunikācijā efektīvāk integrēt to profesiju pārstāvjus, kuriem Covid-19 kontekstā sabiedrības uzticēšanās ir kritiska un situācijai neadekvāti zema.

Pateicība

Raksts izstrādāts projekta "Dzīve ar COVID-19: Novērtējums par koronavīrusa izraisītās krīzes pārvarēšanu Latvijā un priekšlikumi sabiedrības noturībai nākotnē Nr. VPP-COVID-2020/1-0013" ietvaros.

*Raksts ir recenzēts.
The article is peer-reviewed.*

Avoti un piezīmes

- ¹ Davies N. *Europe: A History*. London: Pimlico, 1997, pp. 7–19.
- ² Freedman L. *Strategy: A History*. Oxford: Oxford University Press, 2013, pp. 69–78.
- ³ Ozoliņš A. Robotu uzbrukums demokrātijai. *IR*, 2020. g. 13. janv. <https://ir.lv/2020/01/13/robotu-uzbrukums-demokratijai/>. Sk. 2021. g. 10. janv.
- ⁴ Stratēģiskie naratīvi (*narrare* (lat.) — stāstīt) pamato, attaisno iepriekš definētus pamatprincipus vai uzdevumus, skaidro reputācijas un vērtību jautājumus. Stratēģiskais naratīvs bieži satur vairākus radniecīgus vai savstarpēji papildinošus vēstījumus (vēstījumu sistēmu).
- ⁵ Stratēģiskās komunikācijas un ar to saistītu elementu terminu definīcijas ir visai dažādas. Plašāk par terminoloģiju sk., piemēram: *Improving NATO Strategic Communications Terminology*. Rīga:

NATO Stratcom COE, 2019. <https://www.stratcomcoe.org/improving-nato-strategic-communications-terminology>.

- ⁶ Par šo jautājumu vairāk sk. turpmāk piedāvātajā sabiedrības aptaujas rezultātu analizē.
- ⁷ Bleiere D. et al. *Latvijas vēsture. 20. gadsimts*. Rīga: Jumava, 2005, 101.–196. lpp. Sk. arī *leskats Latvijas vēstures svarīgākajos jautājumos*. Rīga: Valsts kanceleja, 2016. https://www.mk.gov.lv/sites/default/files/editor/lv_vesture100gadei.pdf.
- ⁸ Krūmiņš G. *Latvijas tautsaimniecības vēsture*. Rīga: Jumava, 2017, 229.–232. lpp.
- ⁹ Krūmiņš G., Šiliņš J. *Latvijas Republikas dibinātāji un atjaunotāji*. Rīga: Latvijas Mediji, 2020, 113.–129. lpp.
- ¹⁰ Ziņojums par Ministru kabineta sastādīšanu un deklarācija par kabineta iecerēto darbību. Ministru kabineta mājaslapa. https://www.mk.gov.lv/sites/default/files/editor/birkavs_zinojums.pdf. Sk. 2021. g. 10. janv.
- ¹¹ Ibid.
- ¹² *Latvijas tautsaimniecības ... 2017*, op. cit., 670.–671. lpp.
- ¹³ Pārresoru koordinācijas centrs. Politikas veidošanas rokasgrāmata. https://www.pkc.gov.lv/sites/default/files/inline-files/pkc_rokasgramata_090316_web.pdf. Sk. 2021. g. 11. janv.
- ¹⁴ Apstiprinājusi Saeima 2010. gada 10. jūnijā. <https://likumi.lv/ta/id/212467-pazinojums-par-latvijas-ilgtspējigas-attistibas-strategijas-lidz-2030-gadam-apstiprinasanu>.
- ¹⁵ Apstiprinājusi Saeima 2020. gada 2. jūlijā. <https://likumi.lv/ta/id/315879-par-latvijas-nacionalo-attistibas-planu-20212027-gadam-nap2027>.
- ¹⁶ Saeimas paziņojums 2005. gada 26. oktobrī. Par konceptuālā dokumenta "Latvijas izaugsmes modelis: Cilvēks pirmajā vietā" apstiprināšanu. <http://likumi.lv>

- lv/ta/id/217923-par-konceptuala-dokumenta-apstiprinasanu.
- ¹⁷ Ibid.
- ¹⁸ Ibid.
- ¹⁹ Ibid.
- ²⁰ Ibid.
- ²¹ Latvijas Nacionālais attīstības plāns (2014–2020). <https://likumi.lv/ta/id/253919-par-latvijas-nacionalo-attistibas-planu-2014-2020-gadam>.
- ²² Latvijas Nacionālais attīstības plāns (2014–2020). https://www.pkc.gov.lv/sites/default/files/inline-files/20121220_NAP2020%20apstiprinats%20Saeima_4.pdf. Sk. 2021. g. 9. janv.
- ²³ Latvijas Nacionālais attīstības plāns (2021–2027). https://www.pkc.gov.lv/sites/default/files/inline-files/NAP2027_apstiprin%C4%81ts%20Saeim%C4%81_1.pdf. Sk. 2021. g. 11. janv.
- ²⁴ Latvijas Nacionālais attīstības plāns (2014–2020), op. cit.
- ²⁵ Datu avots: Izglītības un zinātnes ministrija, pēc *Eurostat* datiem.
- ²⁶ Datu avots: Centrālā statistikas pārvalde.
- ²⁷ Datu avots: Izglītības un zinātnes ministrija, pēc *Eurostat* datiem.
- ²⁸ Latvijas Nacionālais attīstības plāns (2021–2027), op. cit.
- ²⁹ Ministru kabinets atbalsta Nacionālā attīstības plāna 2021.–2027. gadam projektu. Pārresoru koordinācijas centrs. <https://www.pkc.gov.lv>.
- ³⁰ Analizēti SKDS aptaujas rezultāti. Aptauja veikta 2020. gada 6.–13. oktobrī. 1005 respondenti. Pasūtītājs — Vidzemes Augstskola.
- ³¹ Ibid.
- ³² Hazans M. Augstākās izglītības finansēšana: modeļu salīdzinošās priekšrocības, riski un izaicinājumi Latvijas apstākļos. Rēzekne, 2013. g. 18. okt. konferences materiāli.

Par autoru

Dr. hist. Gatis Krūmiņš ir Vidzemes Augstskolas asociētais profesors un vadošais pētnieks. Galvenās pētniecības jomas — ekonomiskā vēsture un vēstures loma stratēģiskajā komunikācijā. Grāmatu sastādītājs, līdzautors un zinātniskais redaktors darbiem: “Latvijas Republikas dibinātāji un atjaunotāji” (2020), “Latvijas Tautsaimniecības vēsture” (2017), “Deviņu vīru spēks” (2016) un “Latvijas vēstures svarīgāko jautājumu apskats” (2016). Daudzu zinātnisku un populārzinātnisku publikāciju autors. Kopš 2018. gada Valsts pētījumu programmas “Latvijas mantojums un nākotnes izaicinājumi valsts ilgtspējai” projekta “Vērtības darbībā” vadītājs.

About the Author

Dr. hist. Gatis Krūmiņš is an Associate Professor and leading researcher of Vidzeme University of Applied Sciences. Key areas of research: economic history and the role of history in strategic communication. Compiler, co-author and scientific editor of the books: *Founders and Restorers of the Republic of Latvia* (2020), *History of Latvia's National Economy* (2017), *The Force of Nine Men* (2016) and *Overview of the Key Issues of Latvia's History* (2016). Author of many scientific and popular science publications. Since 2018, he is the director of the “Values in Action” project of the National Research Programme “Latvia's Heritage and Future Challenges for National Sustainability”.

LONG-TERM DEVELOPMENT STRATEGY OF LATVIA AND STRATEGIC COMMUNICATION IN THE SHADOW OF THE COVID-19 CRISIS

Gatis Krūmiņš

gatis.krums@gmail.com

Summary

Keywords: *long-term development strategy, strategic communication, Covid-19*

The issue of the long-term strategy usually becomes particularly topical in crisis situations, which is also the case now that the Covid-19 pandemic has rocked the normal order of affairs both globally and in Latvia. Following Latvia's becoming a member of the EU (European Union) and NATO (North Atlantic Treaty Organisation), the long-term strategy has been relaxed, which has a negative impact on country's development and on the quality of the decisions made during the crisis. Clear strategic objectives, known and believed in by both the top political leadership and society at large, would allow overcome the temptation to switch long-term growth and prosperity to short-term benefits. Already in the nearest future, it is necessary to integrate a targeted long-term national strategy and strategic communication, as well as to strengthen long-term thinking culture. From the national governance point of view, maintaining the existing value system will be a major challenge in implementing the future strategy. National strategic communication will be crucial in this situation: which set of actions will be implemented and on what value system it will be based.

The article analyses examples both from Latvia's recent history as well as from today's perspective. A number of public surveys conducted in the second half of 2020 have been analysed, identifying public attitudes, both concerning issues related to the long-term national strategy and the ability to overcome crisis situations.